

DOĞU VE BATI KAYNAKLARINDA HAÇLI SEFERLERİ'NDE YAŞANAN İNSANLIK İHLALLERİ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem POLAT

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ethempolat@hotmail.com

Özet: Orta Çağ'da 1096-1291 yılları arasında gerçekleşen ve yaklaşık iki yüz yıl süren Haçlı Seferleri, Doğu-Batı mücadelesinin en önemli ve uzun evrelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dünya savaş tarihinin en kanlı ve vahşet dolu saldırılarını içeren olayların yaşanması nedeniyle de üç kutsal dinin mensupları arasında günümüze uzayan travmalara neden olmuştur. Batı, Orta Çağ'da işlediği suçları sahiplenmemek için Orta Çağ'ı karanlık bir dönem kabul etme eğilimde iken; Doğu, aydınlık ve zenginlik çağı kabul ettiği bu dönemde uğradığı saldırıları unutmama ve affetme eğiliminde değildir. Bu travmatik sonuçlar sebebiyle, Batı'nın Doğu'ya karşı düzenlediği gerek silahlı gerek silahsız tüm saldırı ve eylemler, günümüze kadar özellikle Müslümanlar tarafından hep Haçlı Seferleri olarak adlandırılmıştır.

Bu çalışma, tarihi kayıtların yanı sıra, edebi metinleri de kullanarak, günümüze kadar uzayan yarguların oluşumuna neden olan Haçlı Seferlerine farklı bir pencereden bakmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı Ayrışması, Haçlı Seferleri, halklar ve travmalar, tarihi ve edebi kayıtlar.

THE PORTRAYAL OF CRIMES COMMITTED AGAINST MANKIND DURING THE CRUSADES IN WESTERN AND EASTERN LITERATURE

Abstract: The Crusades that were conducted in the Middle Ages (1096-1291) and which continued for approximately 200 years, is regarded as being the most important and long lasting phase in the East-West conflict. Because some of the most bloody and brutal attacks were experienced during this period, the Crusades

have led to traumas felt till this day on the part of those belonging to the three monotheistic religions. While the West has displayed the tendency to accept this period as a dark age in order to disown the crimes committed in the Middle Ages, the East has not displayed the tendency to forget and forgive the attacks it has been subjected to throughout the same period it accepts as being one of enlightenment and prosperity. Due to these traumatic consequences, Muslims in particular have regarded all armed and unarmed attacks and activities carried out by the West against the East as a crusade.

This paper aims to analyze the Crusades and prejudices caused thereby which persist till this day by way of utilizing historical records and literary works.

Key Words: *East-West conflict, the Crusades, nations and traumas, historical and literary records.*

I. Giriş

6 **E**vrenin en güçlü varlığı olan insanoğlu, kendisinin en temel hakkı olan yaşam hakkına yaratılışından günümüze kendi eliyle saldırı içinde olmuştur. Gerçekleşen pek çok savaşın verdiği zararlardan en uzun süreli olanı, yaşandığı andan günümüze kadar uzayan travmatik sonuçlarıdır. Geçmişin istilaları ve kanlı savaşları günümüzde hukukî olarak sorgulanabilir olması mümkün görünmese de, hafızalarda ve vicdanlarda tarihî ve edebî kayıtların bıraktığı bilgiler sondan geriye dönük olarak milletlere dair bir imaj oluşturulmasında en önemli yargıları teşkil etmektedir. Modern zamanlarda milletlerin birbirlerine karşı fiilî ve fikirsel saldırı zeminini, geçmişten taşınan bu yargılar ve imajlar oluşturmaktadır.

Bu yargıların oluşumunda en önemli etken, milletlerin geçmişte yaşadığı savaş atmosferinde oluşan saldırı ve savunma, sözlü anlatılarının ve yazılı kayıtların oluşturduğu birikimlerdir. Temelde hamaset ve milli şuur oluşumunda kültürel miras olarak aktarılan bu birikimlerin ötekileştirmenin kaynağını da oluşturduğu yadsınamaz.

Orta Çağ'a özellikle de Doğu-Batı ayrışmasının ve karşılıklı saldırıların en önemlilerinin yaşandığı günümüzden dokuz yüzyıl öncesine bakacak olursak bunun en kanlı sahnelerini Haçlı Seferleri'nin oluşturduğunu görmekteyiz. Tarih boyunca gerek Doğu'dan gerekse Batı'dan kaynaklanan hiçbir saldırı hareketi Haçlı Seferleri ile kıyaslanamaz. Üç semavî dinin mensuplarının da zarar gördüğü bu savaşlarda yaşanan vahşet olaylarının günümüze uzayan süreçte bile izleri

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

silinememiştir. Bu vahşet sahnelerini yaşatanlar Barbar olarak tanımlanan Doğu'dan değil Batı'dan kopup gelmişlerdir. Nitekim Ahmet Rıza: “Asya'nın hiçbir başıboş gürûhu, zararsız ve mâsum halka karşı, bu ‘din ordusu mensupları’ kadar barbarca işkence, zulüm ve tecavüzlerde bulunmamıştı” ifadesiyle bu saldırının vahametini ortaya koymaktadır.¹

1095 yılında Fransa'nın Clermont şehrinde Papa Urbanus'un ateşli vaazıyla başladığı kabul edilen Haçlı Seferleri hareketinin, dinî sebepler ile başladığı kanısı hakim olmuştur. Bunun ana nedeni, Batı dünyasının başta Hz. İsa'nın kabrinin bulunduğu kabul ettikleri Kudüs şehri olmak üzere “kutsal toprakları kurtarmak” söyleminin Hıristiyan halkları kandırmak için kullanılmış olmasıdır.²

Haçlı Seferleri'nin düzenleyicisi Katolik Batı dünyası, Hıristiyanlığı bu savaşlarda itici güç olarak kullanarak, dini kendi barışçıl söyleminden ve mutedil davranış öğütleyen yapısından uzaklaştırarak şiddet ve vahşet hadiselerini destekleyen ve bunlara meşruiyet kazandıran bir metin haline dönüştürüvermiştir. Oluşturulan bu tavrın asırlarca süregelecek bir dini fanatizmin arka planını oluşturduğu günümüzde bile gözlenebilmektedir. Hıristiyanlığın bu şekilde kullanılması ile ilgili olarak Şinasi Gündüz şunları söylemektedir:

Hıristiyanlık tarihine baktığımızda maalesef Orta Çağ'dan günümüze kadar süregelen bir şiddet tarihi görürüz. Hıristiyanlığın kutsal değerlerini oluşturan İsa Mesih, din, kurtuluş, kilise ve rahipler adına, gerek Hıristiyan olmayan ötekilere karşı gerekse Hıristiyanlık içinde yer almakla birlikte inanç ve gelenekleri itibariyle heretik (sapkın) olarak görülen gruplara karşı sürdürülen şiddet hareketleri tarihin hafızasına kazanmıştır.³

Katolik dünyasının en üst temsilcisi olan Papa Urban'dan aldıkları yetkiyle, Hıristiyanlık adına kitleleri coşturma görevini başta Pierre L'Hermite olmak üzere pek çok keşiş yüklenmiş, Avrupa'yı dolaşarak savaşın kışkırtıcılığını din adına yapma görevini üstlenmişlerdi. Asıl hedefleri olan iktisadi ve siyasi saikler, dini maske ile örtülmeye çalışarak, Hıristiyanlığa yeni ve hayali bir misyon yüklenmişti. Runciman, kehanetler ve vizyonlar içinde bir hayal görme evresi olarak tanımladığı Haçlı Seferleri dönemini ve hareketi, şu şekilde tanımlamaktadır:

- 1 Ahmet Rıza, *Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası*, çev. Z. Ebuzyiya (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1982), s. 95.
- 2 Ali Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1983), 94-95; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), ss. 1-10; Abdulfettâh Âşûr, *el-Hareketu's-Salibiyye* (Kahire: Mektebetu'l-Anglo el-Misriyye, 1997), I, ss. 25-36.
- 3 Şinasi Gündüz, *Dinsel Şiddet* (Samsun: Etüt Yayınları, 2002), s. 39.

Muammalı, esrarlı ilham ve kehanetler iktisadi sebeplere eklenmişti. Bu, bir kehanetler ve vizyonlar devresi idi. Pierre L'Hermite genellikle, görünmeyeni gören, bilinmeyeni fark eden bir kimse sayılıyordu. Orta Çağ insanı, İsa'nın geri dönüşünün hemen çok yakın olduğu kanaatindeydi. Daha henüz vakit varken tövbe etmek lazımdı. Hayır işlemek için yollara dökülmek gerekiyordu. Kilise, günahların hac yolu ile affolunabileceğini öğretiyor, kehanetler ise İsa'nın yeryüzüne dönmesinden önce Kutsal Ülke'nin doğru inanç tarafından geri alınması gerektiğini ilan ediyorlardı. Bundan başka cahil kimseler için Kudüs ve Yeni Kudüs arasındaki fark hiç de malum değildi. Pierre L'Hermite'nin dinleyicilerinden pek çoğu, onun kendilerini içinde buldukları sefaletten kurtarıp, mukaddes kitabın, içinde süt ve bal aktığını bildirdiği ülkeye götürmeyi vaat ettiğine inanıyorlardı. Buraya yolculuk sert şartlar içinde ve güç geçecekti. Deccal'in orduları ile baş edilmesi lazımdı. Fakat hedef, altun ve pırl pırl Kudüs idi.⁴

Haçlı Seferleri planlayıcıları, Hıristiyanlığı çarpık vizyonlar ile süslenmiş ve Deus le Volt (Tanrının İsteği) sloganı ile de, kitleleri sürüklemek amacıyla siyasi hareketi maskeleyen ve lokomotif görevi yüklenen bir araç olarak kullanmıştır. Bu saldırıların gizlenen ana nedenleri arasında; Türklerin ilerleyişini durdurmak, Doğu'nun zenginliğini gasp etmek gibi siyasi ve iktisadi etkenlerin yer aldığı çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur.⁵ Bu çalışmaların ışığında Orta Çağ Hıristiyan düşüncesinde oluşturulan İslam imajı ve bu imajın etkisinde kalmış olanların tepkisi, siyasi hedefleri gerçekleştirme konusunda ustaca yönlendirilmiştir.

Yaklaşık iki yüzyıllık bir süreçte, 1096-1291 yılları arasında Doğu'ya sekiz Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Bu zaman diliminde, ilk Haçlı Seferleri'nde (1096-1099) Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta (Şam) birer Haçlı Kontluğu kurulmuştur. İmadeddin Zengi'nin 1144 yılında Urfa'yı Haçlılardan geri alarak Urfa Haçlı Kontluğu'na son vermesi sebebiyle ikinci Haçlı Seferleri (1147-1148) düzenlenmiştir. 1187 yılında Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethi ve Kudüs'de bulunan Haçlı Krallığı'nı da ortadan kaldırması, üçüncü Haçlı Seferi'ne (1189-1192) yol açmıştır. Dördüncü Haçlı Seferi (1203-1204) sonunda da hedeften sapan Frenkler, Bizans'a saldırarak İstanbul'da 1204 yılında bir Latin devleti kurmuşlardır.⁶ 1217'de Papa İnnocent'in organizasyonu ile gerçekleşen beşinci

4 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: TTK Yayınları, 1989), I, s. 90.

5 Işın Demirkent, "Haçlı Seferlerinin Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Haçlı Seferleri Tarihi* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2007), s. 3; Muhammed el-Arûsî, *el-Hurûbî's-Salîbiyye fi'l-Meşrik ve'l-Mağrib*, (Tunus: Dâru'l-Kutubi's-Şarkîyye, Hicri 1394), s. 10.

6 Peter Malcolm Holt, *Haçlılar Çağı*, çev. Özden Arıkan (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), ss. 16-24; Işın Demirkent, "Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhü Semineri 26-27 Mayıs 1997*, (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1998), ss. 11-12.

(1218-1229) ve altıncı seferlere (1228-1229) Eyyübiler başarı ile karşı koymuştur. 1248-1252 yıllarında gerçekleşen yedinci ve 1270 yılındaki sekizinci sefere karşı başta Sultan Baybars olmak üzere Memlukler mücadele vermiştir. Şam sahillerindeki son Haçlıları da 1291 yılında Memluk sultanı el-Eşref Halil Akka'da yenilgiye uğratarak son vermiştir.

II. Avrupa'da İşlenen İnsanlık Suçları

Papa II. Urban'ın dini kisvesinin arkasında gizlenen Müslümanlardan “Öc Alma” çağrısı Hıristiyan dünyasının tamamını bir anda sararak tarihin en kapsamlı ordularının Avrupa'dan Doğu'ya hareketine ve sevkine neden olmuştu. Bu aşırı dini taassup yüklenmiş grupların ilk saldırı alanını Yahudiler oluşturdu. Gerçi hareketin temel fikri onlar değildi ama Hıristiyan bilincinin bir reaksiyonu olarak İsa'nın katilleri olarak görülmeleri iddiasıyla ilk hedef tahtasına onlar oturtuldu. Önce Fransa'da başlayan ve hemen tüm Avrupa'ya yayılan Yahudi düşmanlığı, Haçlıların Doğu'ya doğru yola çıkmalarından önce Musevi cemaatinin öldürülmesi, işkencelere uğratılması ve mallarının tahrip ve gasp edilmesiyle gelişti. Bu devrin İbrani kayıtları Haçlılar kadar, hatta onlardan çok piskoposları, din adamlarını ve yerli halkı suçlamışlardır.⁷

Avrupa'daki sayıları 20 bin ile 30 bin arasında tahmin edilen Yahudi nüfusunun yaklaşık 10 bini haçlı kuvvetleri tarafından katledilerek Haçlı Seferleri'nin ilk kurbanlarını oluşturmuşlardır. Mayıs 1096'da Mainz Yahudilerine karşı yapılan saldırı, hayatta kalan Yahudi görgü tanığı tarafından yazılmış bir mektupta katliam olarak aktarılmaktadır:

Şehirdeki Yahudiler kardeşlerinin katledildiğini bildiğinden güvenlikte olma umuduyla Ruthard Piskoposuna sığındı. Korumasına çok değer veriyor, inanyorlardı. Piskopos Yahudileri kendi evinin çok geniş bir holüne yerleştirdi. Bu şekilde çok güvenli ve dayanıklı bir yerde sağ salim kalacaklardı. Ama... Takım görüş alışverişinde bulundu ve gün doğduktan sonra kapıların kilitlerini kırarak holdeki Yahudilere oklar ve mızraklarla saldırdı. Binlerce kişinin saldırısına karşı koymaya çalışan 700 kadar Yahudi'yi öldürdüler. Kadınları da öldürdüler ve kılıçlarıyla, yaşları ve cinsiyetleri ne olursa olsun körpe çocukları da delip geçtiler.⁸

Almanya ve Macaristan'da yaşayan Yahudi cemaatine karşı girişilen bu katliamlar Yahudilerde “Şikayet Edebiyatı” adı verilen bir edebiyat türünün doğmasına neden olmuştur. Yahudiler, Haçlılar tarafından öldürülen Yahudilerin

7 İşın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), ss. 6-8.

8 August Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants* (Princeton: Princeton University Press, 1921), ss. 24-54.

isimlerini dualarında terennüm etmeye başlamışlardır. Bu durum özellikle 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. O zamana kadar katledilenlerin isimleri “elegies” adı altında toplanmıştır.⁹

III. Anadolu’da İşlenen İnsanlık Suçları

İlk durakları olan İstanbul’dan, Bizans İmparatoru Alexios’un hazırlattığı gemilerle Anadolu sahillerine çıkarılan Haçlılar, Anadolu üzerinden geçişleri esnasında sadece Türklere karşı değil, diğer yerli halklara karşı da büyük zulüm ve katliamlara girişmişlerdir. Yolları üzerinde karşılaştıkları masum köylülerin ellerinde ne varsa talan etmişler, halkı bazı yörelerde istisnasız kılıçtan geçirmişlerdir. Yanlarında götüremeyecekleri hayvanları bile telef ederek bereketli ve verimli toprakları harap edip mahsulleri ateşe vermişlerdir. Haçlıların İznik civarında Türklere karşı uyguladıkları katliamları Bizans İmparatoru Alexios’un kızı Anna şöyle aktarmaktadır: “sayıları 10 bin kadar olan Normanlar ordunun geri kalanından ayrıldılar ve herkese karşı zalimliğin son mertebesini göstererek, İznik dolaylarını talan etmeye koyuldular. Örneğin ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızarttılar. Yaşı ileri insanları ise, her çeşit işkenceden geçirdiler.”¹⁰

Pierre L’ermit’in başında bulunduğu, daha sonraları tarihçiler tarafından Halkın Haçlı Seferleri olarak adlandırılan düzensiz orduların saldırıları, Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıçarslan’ın ordusu tarafından karşı bir taarruzla bertaraf edildi. Ardından düzenli haçlı orduları yine İstanbul üzerinden Anadolu’ya ulaştı. Kısa bir süre içinde Anadolu Selçuklu başkenti İznik önlerinde toplandılar. Surlar önünde büyük zayıat vermelerine rağmen sayıca üstünlükleri, güçlü silahlarla donatılmış askerleri, şövalyelerin sağlam atları üzerinde tamamen zırhlı ve ellerinde uzun mızrakları ile saldırıları, haçlıların moralini yükseltirken, Türklerin (ısrarlı savunmalarına rağmen) moralleri günden güne zayıflamaktaydı. Kuşatma esnasında Haçlıların ele geçirdikleri şehitlerin başlarını kesip surların üzerlerinden atmaları, bazılarını da kazıklara çakarak Türklerin gözü önünde surların dışında gezdirmeleri büyük bir moral çöküntüsüne sebep olmuş, nihayetinde altı hafta süren bir kuşatmanın ardından, 18 Haziran 1097 yılında İznik teslim olmak zorunda kalmıştır. Kılıçarslan, sayılamayacak kadar kalabalık kitleler halinde tekrar topraklarına üşüşen Haçlıları, hareket halinde takip ederek yeni bir mücadeleye girişti. 1 Temmuz 1097’de Eskişehir civarında gerçekleşen Dorylaion Savaşı’nda karşılaştığı Haçlıları, ikinci bir Haçlı ordusunun çıkıp gelmesi sonucu, durdurmayı başaramadı.

9 Kasım Abdûh Kasım, “Edebu’ş-Şekvâ İnde Yehûd Avrupa”, *el-Arâbi Mecelle Sekâfiyye Musavvere*, sayı 501 (Kuveyt: 2000), s. 68.

10 Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1996), s. 306.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Bu sefere katılan ve Eskişehir savaşının görgü tanığı olan bir Haçlı yazarı Kılıçarslan'ın geri çekilirken şu sözleri söylediğini yazmıştır: “kana susamış hayvanlar gibi saldıran, tutsak almadan herkesi öldüren bu insanlara karşı ne yapılabilirdi... kimse onlara karşı duramaz ve zalimliklerine dayanamaz.”¹¹

Haçlı vahşet ve katliamlarının yaşandığı bir diğer Anadolu toprağı Antakya oldu. 20 Ekim 1097'de Türk Vali Yağısıyan idaresindeki 400 kule ile donanmış 12 kilometre uzunluğunda sağlam surlarla çevrili Antakya'ya ulaşan Haçlılar, şehri aylarca muhasara altına aldılar. Frenkler, uzayan muhasaranın getirdiği öfke ve çaresizlikle çevre yerleşim yerlerini talan ve tahrip ettiler. Kendi tahribatları sonucu kıtlık ve açlık günden güne kendini arttı. Bu sefere katılmış olan Foucher de Chartres adındaki papazın ifadesine göre, haçlılar çevrede yağma etmedik bir şey bırakmadıklarından, ot ağaç kabuğu ve kökü, at, eşek, deve, köpek, hatta fareleri ve atların koşumlarını ve kayışlarını bile yiyorlardı. En had safhaya varan açlık, zaten ahlakı zayıf olan bu güruhun bütün insanlık duygularını yok etti. Tek olanak olarak büyük bir hevesle, insan etiyle karınlarını doyurmaya başladılar.¹² Haçlıları yakından tanıyan dönemin tanıklarından Arap şair ve edip Usame B. Munkiz, onları ilerleyen zamanlarda şu şekilde tanımlayacaktır; “Frenkler, cesaret dışında insanların faziletlerinden hiç birine sahip değillerdir.”¹³

Kıtlık ve açlık günden güne fecaat halini almaya başlamıştı. Bu olay konusunda, sefere katılmış olan Richard de Pelerin (Hacı Rişar)'ın yazdığı Chanson d'Antioche (Antakya Destanı) adındaki eserde görülen şiirlerin bazıları, özellikle 50. şiirde insan eti yenilmesi olayı destanlaştırılmıştır. Söz konusu şiirin orijinal Fransızca metni ve Türkçe tercümesi şu şekildedir:

Dans Pieres li Hermites séoit devant son tré,
Li rois Tafurs i vint, et moult de son barné,
Plus en i ot de mil qui sont de faim enflé.
Sire, consilliés-moi, por sainte carité,
Por voir morons de faim et de caitiveté.
Et respondi dans Pieres: “C'est par vo lasqueté”
Alés, prenés ces Tours qui sont là mort jeté,
Bon seront à mangier s'il sont cuit et salé
Et dis li rois Tafurs: “vous dites vérité.
Del tré Peron s'entorne, ses ribaus a mondé,

11 Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), s. 36.

12 F. Funck Brentano, *Les Croisades* (Paris: Editions Flammarion, 1934), s. 57'den aktaran Raşit Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993), s. 47.

13 Usâme b. Munkiz, *İbretler Kitabı*, çev. Yusuf Ziya Cömert (İstanbul: Ses Yayınları, 1992), s. 103.

Plus furent de dis mil quant furent aüné,
Les Turs ont escorchiés, et la coraille osté,
Et en l'iave et en rost ont la char quisiné,
Asés en ont mengié, mais de pain n'ont gousté.
De ce furent Paien moult forment effréé;
Pour le flair de la char sont a umur acoté,
De vint mile Paiens sont ribaut esgardé.
Ni a un tout seul Turc n'ait de ses iex ploré.¹⁴

Asaletli Piyer l'Ermit otağının önünde oturuyordu.
Kral Tafur birçok adamları ile çıkageldi.
Bunlar bin kişiden fazla ve açlıktan şişmiştiler.
Asaletmeab! Rahmeti rahman adına bana yol göster,
Zira açlıktan ve zayıflıktan ölüyoruz, dedi.
Piyer cevap verdi: "cebin olduğunuzdandır" dedi.
Haydi, şurada ölmüş yatan Türkleri toplayınız,
Tuzlar ve pişirirseniz, pekala yenir onlar.
Kral Tafur, doğru söylüyorsunuz, dedi.
Otağdan ayrıldı, avenesini çağırdı,
Toplandıklarında on bin kişiden çoktular.
Türkler yüzüldü, barsakları çıkarıldı,
Etlerinden haşlama ve kebab yapıldı.
Doyasıya yediler, amma ekmeksiz olarak.
Bunu gören putperestler (Türkler) pek korktular,
Et kokusundan hep duvarlara dayandılar.
Yirmi bin putperest, bu avaneyi seyretti;
Ağlamadık Türk kalmadı.¹⁵

Antakya Destanı'nın ilerleyen satırlarında insan eti yeme vahşetinin bir zevke dönüştürüldüğü açıkça gözler önüne serilmektedir:

Avene birbirine şöyle diyordu: "İşte karnavalın son günü olan Mardi Gra geldi. Şu Türk eti zeytinyağında pişmiş domuz sırtından ve jambondan daha iyi oluyor." Çayırlarda artık Türk ölüsü bulunmayınca:

14 Richard Le Pélerin, *La Chanson D'Antioche* (Paris: Graindor de Douai-Poulin, 1848), II, ss. 3-4.

15 Raşit Erer, *Türlere Karşı Haçlı Seferleri...*, s. 46.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Mezarlıklara vardılar, ölüleri çıkardılar,
Hepsini üst üste yığarak bir tepe haline getirdiler,
Çürümüş olan barsakları Nehr-ül-As'a attılar;
Etlere derilerini yüzüp rüzgarda kuruttular.¹⁶

Haçlılar, Firûz adlı bir kule görevlisinin ihaneti sonucu düşen Antakya'da, yaklaşık 10 bin Türk'ü, teslim şartlarına riayet etmeyerek, öldürmüş ve bütün camileri de yakmışlardır. Hadiseye gözleriyle şahit olan papaz Lemoine şunları nakletmektedir: “Bizimkiler sokakları dolaşüyor, rastladıkları çocuklarla ihtiyarları paramparça ediyorlardı. Ancak o gün herkes boğazlanamadı. Ertesi gün bizimkiler geri kalanları kestiler.”¹⁷

1098 yılında Frenkler uzun bir muhasaradan sonra o dönemdeki adlandırma ile Bilâdü'-Şâm'a doğru ilerlemişler, bölgenin önemli yerleşim kentlerinden Ma'arra'yı ele geçirerek burada da çok büyük katliamlar yapmışlardır.¹⁸ İnsanları genç, yaşlı, kadın, çocuk demeden büyük bir kıyıma tabi tutmuşlar, sokaklarda rastladıkları herkesi istisnasız öldürmüşlerdir.¹⁹ Haçlıların Ma'arra da öldürdükleri Müslümanların cesetlerini ikiye biçip altın aramaya koyuldukları, bir kısmının da cesetleri parça parça kesip pişirerek yedikleri, dönemin canlı katılımcıları ve gerekse modern Batılı araştırmacılar tarafından kaydedilmiştir.²⁰

İslam tarihçisi İbnu'l-Esîr, bu vahşeti şöyle anlatır: “Haçlılar Ma'arratu'n Numân'a girince üç gün boyunca ahaliyi kılıçtan geçirdiler. Yüz binden fazla insan öldürdüler, çok sayıda kadın ve çocuğu da esir aldılar.”²¹

Guibert de Nogent, *Historia Hierosolyminita* adlı eserinde, Haçlı orduları içinde bulunan bazı sefih grupların Tafur adı verilen birinin etrafında toplanarak sergiledikleri barbarlık ve yamyamlığa varan davranışları ile ilgili olarak şunu aktarmaktadır:

Haçlı ordusundaki fakir insanlardan bazıları beş parasız, yalınayak ve silahsız bir şekilde sefere katılmışlardı. Tamamen pislik içinde, çaresiz bir hayatları olduğu için ve diğer insanlar gibi rahat yaşama kavuşma hevesiyle herkesten önce ilerlemişlerdi. Norman kökenli Haçlılardan belli

16 Richard Le Pélerin, *La Chanson D'Antioche...*, s. 5; Raşit Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri...*, s. 46.

17 Ahmet Rıza, *Batının Doğu Politikasının...*, s. 97.

18 İbn Kalânîsi, *Zeylu Târîhi Dimâşk*, nşr. H.F. Amedroz (Leyden: 1908), s. 136.

19 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi...*, s. 369.

20 F.Funck Brentano, *Les Croisades* (Paris: Flammarion, 1934), s. 76'dan aktaran Raşit Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri...*, s. 53.

21 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Tahkîk: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), IX, s. 16.

bir kısmı, hayat şartları bakımından bu tarzda rezil insanlardan oluşmaktaydı. Bunlar kral ve lider tanımıyorlar, kendi başlarına oraya buraya serseri hareket ediyorlardı. Hatta ellerine verilen silahları ve zırhları da atmışlardı. Bunlar Tafur diye anılan birinin etrafında toplanarak, oraya buraya yıllarca saldırap durdular. Biz Ma'arra'dayken etrafta Müslümanların ölü bedenlerinden kopmuş et parçaları doluyken, askerlerimiz arasında açlık baş gösterince, Haçlı askerleri ölülerin etlerini yeme işine başladılar.²²

Lübnan asıllı yazar Emin Maluf, Fransızca olarak tarihi arka planla kaleme aldığı *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri* adlı romanında “Ma'arra Yamyamları” başlığıyla oluşturduğu üçüncü bölümde bu vahşete değinmektedir. Yazarın, tüm insanlığı özellikle de başta Türkler ve Araplar olmak üzere Müslümanları geçmişin travmasını yeniden yaşamaya sevk eden cümleleri şöyledir:

Türkler, Batıların yamyamlığını asla unutmayacaklardır. Onların destan edebiyatının tümü boyunca, Frenkler hep insan yiyen kişiler olarak tasvir edileceklerdir. Bu Frenk imgesi haksız mıdır? Batılı istilacılar, kurbanları olan kentlin halkını yalnızca hayatta kalabilmek için mi yemişlerdir? Önderleri, ertesini yıl papaya gönderdiği resmi bir mektupta bunu iddia edecektir: Ma'arra'da orduya korkunç bir kıtlık saldırdı ve onu Müslümanların cesetleriyle beslenme zorunluluğuyla karşı karşıya bıraktı. Fakat bu çabucak söylenmiş bir söze benzemektedir. Çünkü Ma'arra bölgesi halkı, bu uğursuz kış boyunca, açlığın açıklamaya yetmediği davranışlara tanık olmuştur. Nitekim bu insanlar, Tafurlar denilen fanatikleşmiş Frenk çetelerinin kırsal alana yayılarak, Müslüman eti çiğnemek istediklerini bağırarak söylediklerini ve akşamları ateşin etrafında avlarını yemek üzere toplandıklarını görmüşlerdir. Zorunluluğun doğurduğu bir yamyamlık mı? Fanatizmden gelen bir yamyamlık mı? Bütün bunlar gerçek dışı şeylere benzemektedir, ama tanıklıklar, hem tasvir ettikleri olaylar, hem de bu anlatıların üzerine çöken sapık havadan ötürü bunaltıcıdır.²³

Ma'arra'da yaşanan vahşeti ve insanlık dramını anlatan Arap şair, Vecîh b. Abdillâh et-Tenûhî yazmış olduğu bir mersiye şiirinde sakinlerinden kimsenin sağ kalmadığı yörede kalan izler ve hatıralar için sessizce ağlayışları şu şekilde dile getirmiştir:

22 Güray Kırpık, “Haçlılar (1096-1120)” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara: 2004), s. 228.

23 Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. M. A. Kılıçbay (İstanbul: Telos Yayınları, 1997), s. 64.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Ey Arkadaşım! Gördüğün gibi burası öyle bir beldedir ki,
Allah, oranın kaderine haraplığı yazmıştır.
Deveni kısa bir an için durdur!
Ve o beldenin yaşlısı ve genci için ağla!
Oraya bir gün girecek olursan ibret al!
Burası bir zamanlar sevdiklerimizin vatanydı.²⁴

Antakya ve Ma'arra'da karşılaşılan vahşet, Müslüman cephenin korkunç bir düşmanla karşı karşıya olduğunun ilk izlenimleridir. Parçalanmış ve ihtilaf halindeki emirliklerden oluşan Müslüman Doğu, çaresizlik ve karşı karşıya kaldıkları kalabalık ordulara karşı bir birlik oluşturamamanın verdiği ümitsizlikle büyük bir çöküş yaşamış, her bölge kendi başının çaresine bakmanın derdine düşmüştür. Ancak ilerleyen zamanlarda bölgede bulunan Türk devletleri ve yöneticileri bu çaresizlik ve ümitsizliği büyük bir direnişle umuda ve zafere dönüştürmeyi başarmışlardır.²⁵

IV. Kudüs Vahşeti

Haçlılar, Anadolu üzerinden gerçekleşen uzun ve yıpratıcı bir ilerleyişle Suriye'ye oradan da Müslümanlara karşı gerçekleştirdikleri pek çok yağma ve katliamdan sonra 1099 yılında Kudüs'e vardılar. Yaklaşık beş hafta süren uzun bir kuşatmanın ardından şehir Frenklerin eline geçmiştir. Galipler, dünya tarihinde eşine az rastlanır bir vahşet gerçekleştirdiler. Şehirdeki tüm Müslümanları ve Yahudileri kılıçtan geçirdiler. Bu kutsal mekan sadece bir toprak parçası olarak kaybedilmemiş aynı zamanda insanlık tarihi en büyük vahşetlerden ve zulümlerden birini de yaşamıştır. Tarih boyunca Kudüs'ü teslim almada gerek Hz. Ömer gerekse değişik emirliklerin idaresi altına giren şehre ve halkına saygılı davranılmış, şehir kansız alınmaya çalışılmıştır.

Frenkler bu geleneği bozarak aralıksız büyük bir katliama başlamış, yaş ve din farkı gözetilmeden Kudüs'de kendini zühd hayatına adanmış zahid, alim ve imamlar da dahil olmak üzere insanlar büyük bir kıyımdan geçirilmişlerdir.²⁶ Hıristiyan tarihçi William es-Surî, "Müslümanların kanlarından görende

24 İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısr ve'l-Kahire*, (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısrıyye: 1935), V, s. 200; Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Hurfî, *Şıru'l-Cihâd fî'l-Hurûbi's-Salibiyye fî Bilâdi's-Şâm*, (Kahire: Dâru'l-İ'tisâm, 1979), s. 93.

25 İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler* (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), s. 250.

26 İbn Kalânîsî, *Zeylu Târîhi Dimâşk...*, s. 137; Ömer b. Muzaffer İbn Verdî, *Tetimmetu'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, (Kahire: Matba'atu'l-Vehbiyye, Hicri 1285), II, 11; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire...*, s. 149; Arif el-Arif, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Kudüs*, (Kudüs: Dâru'l-Eytâmi'l-İslâmiyyeti's-Sinâ'iyye: 1961), s. 156; Joseph Nesîm Yûsuf, *el-'Arab ve'r-Rûm ve'l-Lâtîn fî'l-Harbi's-Salibiyyeti'l-Ulâ*, (Beirut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1981), s. 265.

tiksinti oluşturacak bir kan göleti meydana geldi”²⁷ ifadeleriyle katliamın boyutlarına dikkat çeker. Runciman da aynı ifadelerle “dökülen kanların dizlere ulaştığını”²⁸ belirtmektedir. İslam tarihçileri ve araştırmacılar büyük bir katliam yaşandığı konusunda ittifak etmektedirler.²⁹ Kudüs’te gerçekleştirilen vahşet ve katliam İslam dünyasında büyük bir infiale de neden olmuştur. Hentch, “bu vahşetin sırası geldiğinde Müslümanların da kafirlere karşı açacakları cihatta epeyce etkili olacaktır”³⁰ sözleriyle Haçlılara karşı ciddi tepkilerin ve birliğin oluşmasında Kudüs katliamının etkisine dikkatleri çekmektedir.

Şair İbn Hayyât ed-Dimaşkî Frenkler’in zalimliklerini bir şiirinde hicvederek onları şu şekilde tanımlar:

- Şirkin çocukları fesadı inkar etmezler, zulmün yanında da nazik görünmezler.
- Ölümden bir tek kişiyi bile alıkoymazlar (sağ bırakmazlar) öldürmekten cinayetten geri kalmazlar.³¹

Frenk cephe için yaşananların bir katliam olarak değil de bir başarı ve zevke dönüştüğü Orta Çağ’da bile mevcut olan savaş hukuku ve karşılıklı hak gözetimlerinin bilinçli olarak hiçe sayıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Raymund of Aguiles, bu vahşeti “övnerek” şöyle anlatıyordu:

Görölmeye değer harika sahneler gerçekleşti. Adamlarımızın bazıları - ki bunlar en merhametlileriydi - düşmanların kafalarını kesiyorlardı. Diğerleri onları oklarla vurup düşürdüler, bazıları ise onları canlı canlı ateşe atarak daha uzun sürede öldürüp işkence yaptılar. Şehrin sokakları, kesilmiş kafalar, eller ve ayaklarla doluydu. Öyle ki yolda bunlara takılıp düşmeden yürümek zor hale gelmişti. Ama bütün bunlar, Süleyman Tapınağı’nda yapılanların yanında hafif kalıyordu. Orada ne mi oldu? Eğer size gerçekleri söylersem, buna inanmakta zorlanabilirsiniz. En azından şunu söyleyeyim ki, Süleyman Tapınağı’nda akan kanların yüksekliği, adamlarımızın dizlerinin boyunu aşıyordu.³²

27 Philip Hitti, *Târîhu Suriye ve Lübnan ve Filistin*, (tercüme) Corc Haddâd, Abdulkerîm Râfîk, (Beirut: Dâru’s-Sekâfe, 1959), II, s. 229; Abdülcelîl Hasan Abdülmehdî, *Beytu’l-Makdis fi Edebi’l-Hurûbi’s-Salîbiyye*, (Amman: Dâru’l-Beşîr, 1988), s. 18.

28 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi...*, I, ss. 404-405; Abdülcelîl Hasan Abdülmehdî, *Beytu’l-Makdis...* s. 18.

29 İbn Kalânîsî, *Zeylu Târîhi Dimaşk...*, s. 137; İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh...*, s.19; Kemaluddîn İbnu’l-’Adîm, *Zubdetu’l-Haleb min Târîhi Haleb*, Tahkîk: Sâmi ed-Dehhân, (Dimaşk: 1954), II, ss. 141-145; Aşûr, *el-Hareketu’s-Salîbiyye...* I, ss. 238-246; Abdülmehdî, *Beytu’l-Makdis...* s. 18.

30 Thierry Hentch, *Hayalî Doğu Batının Akdenizli Doğu’ya Politik Bakışı*, çev. Aysel Bora, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), s. 56.

31 İbn Hayyât, *Dîvân*, Tahkîk: Halil Merdum, (Dimaşk: Matba’atu’l-Hâşîmiyye, 1958), ss. 184,185; Abdülmehdî, *Beytu’l-Makdis...* s. 132.

32 August C. Krey, *The First Crusade...*, s. 261.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Dönemin önde gelen Arap şairlerinden el-Ebîverdi, Kudüs'te yaşanan vahşeti ve geride bir tek Müslüman'ın bırakılmamasını şu dizeleriyle dile getirmiştir:

- Akan gözyaşlarımız kanlara karıştı.
- Bizden geriye merhamet edecek bir tek insan bile kalmadı.³³

V. 1204 Yılında Yaşanan İstanbul Talanı

1204 yılında düzenlenen ve hedefinden sapan dördüncü Haçlı Seferi esnasında Frenkler, kendi dindaşlarının hâkimiyetindeki İstanbul'u yağma, tecavüz ve kıyıma tabi tutmuşlardır. Yağmalama konusunun Batı kaynaklı çeşitli belgelerde birer insanlık suçu davranışı olarak ele alındığını görüyoruz.

İstanbul'un 1204 yılında Frenkler tarafından ele geçirilip yağmalanmasının görgü tanığı Bizanslı yazar, Niketas Khoniates'in 21 bölümden oluşan *Historiası*'nda şöyle aktarmaktadır:

Bu katil adamların cüret ettikleri şeylerin hangisini daha önce, hangisini daha sonra anlatayım? Ah, utanç verici şekilde o kutsal ikonaların yerlere atılması! Azizlerin kutsal emanetlerinin, İsa adına acı çeken bu kişilerin kirliliğe yerlere atılması ve İsa'nın kutsal bedenindeki kanının akıtılıp yerlere fırlatılmasını görmek ne kadar acı idi.³⁴

Haçlılar Tarihi kitabının yazarı Runciman, bu olayla ilgili olarak "İnsanlığa IV. Haçlı Seferi'nden daha büyük suç işlenmemiştir" demektedir. Nikoetas Koniates yaşanan insanlık dramını şu çarpıcı gözlemleri ile kaydetmiştir:

Dindar kadınlara, evlilik çağındaki genç kızlara veya bakireliği seçerek manastırlara girip kendilerini Tanrı'ya adanmış olan kızlara merhamet etmediler... bütün başlar acı içindeydi. Dar sokaklarda acı acı haykırımlar ve ağlamalar vardı, geniş caddelerde ağlıtlar duyuluyordu, kiliselerden inlemeler, erkeklerin haykırımları, kadınların çığlıkları yükseliyordu.³⁵

Niketas Khoniates, Frenklerin kendi dindaşlarına reva gördükleri bu insanlık dışı muameleleri Müslümanların kendilerine hiçbir zaman göstermediğini şu sözleri ile dile getirir:

33 el-Ebîverdi, *Divân*, (Dimaşk: Matba'atu Zeyd b. Sâbit, 1975), II, s. 156.

34 Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, (İstanbul: Dünya Kitapları, 2004), s. 147.

35 Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı...*, s. 149.

İsmailoğulları böyle davranmamıştı! Çünkü onlar Kudüs'ü zapt edince Latinlere merhamet ve iyilikle davranmıştı. Onlar Latin kadınların peşinde kişnemediler ve İsa'nın mezarını kirletmediler; adi bir mezarlığa çevirmediler; hayat veren mezarı hades'e giden bir yol yapmadılar.

Haçlı Seferleri dönemine tanık olan ve şiirlerinde bu savaşları konu olarak işleyen Arap şairler, çeşitli vesilelerle yazmış oldukları şiirlerinde Frenklerin kötü sıfatlarından ve mezihmetlerinden bahsetmişlerdir. Şiirlerinde bunu yaparken gayeleri, Haçlıların vahşetlerini dile getirerek Müslümanları hamasete ve onlara karşı savaşmaya teşvik etmeye çalışmaktı. Frenklere karşı verilen her başarılı mücadeleden sonra özellikle galip komutanları ve orduyu övmek veya tebrik etmek için yazılan bu şiirler bir sonraki karşılaşmada Müslüman cepheye cesaret ve güçlü savaşma azmi vermek amacını da gütmekteydi.

VI. Haçlıların Savaş İhlalleri, Barış ve Ateşkes Anlaşması İhanetleri

Haçlı Seferleri esnasında Frenkler, pek çok savaş kuralını ihlal etmiş, masum halka saldırılarda bulunmuşlar, halkın mallarını zorla gasp ettikleri gibi, hayvanları telef etmiş, verimli tarlaları da ateşe vermişlerdir. Teslim olunan kale ve beldelerde söz vermelerine rağmen insanları katletmişler, savaş esirlerine feci davranışlarda bulunmuşlardır. Karşılıklı imzalanan anlaşmalara da sebepsiz olarak ihanet etmişlerdir. Haçlı orduları, düzen ve disiplinden yoksun, yağmacı bir grup görüntüsündeydi. Daha Avrupa'dan ilk hareketlerinde Macaristan ve Almanya'da Yahudilere uyguladıkları zulüm ve katliamlar, İstanbul'da Bizans surlarının etrafında Rum ahaliye karşı davranışları onlar hakkında ilk kanaatlerin oluşmasına sebep olmuştu.

Yaklaşık iki yüzyıl süren Haçlı Seferleri tamamen savaşlarla geçmemiş, çeşitli nedenlerden ötürü dönem dönem ateşkes sağlanmıştır. Silahların azalması, ekonomik durumların kötüleşmesi sonucu ortaya çıkan zorluklar bir yerde ateşkes ortamını da zorunlu kılmıştır. Haçlı Seferleri esnasında yapılan barış antlaşmalarına Frenkler pek çok kez riayet etmemişler, verilen sözleri ve taahhütleri yerine getirmedikleri gibi ateşkes ortamını ansızın gerçekleştirdikleri saldırılarla bozmuşlardır. Onların bu tavırları gerek Bizanslılar gerekse saldırı olanlarını oluşturan İslam dünyasında sıkça eleştiri ve kınama konusu olmuştur. Henüz Anadolu'ya varmadan önce Bizans İmparatoru Aleksios'u ve tüm Rumları ürküten bu kalabalığa bakışlarını Runciman şu cümlelerle özetlemiştir: "Tecrübe ile Frenklerin hiç bir anlaşmaya riayet etmeyen, para düşkünü ve kendilerine itimat caiz olmayan bir millet olduklarını bilmekte idi. Bunlar taarruzda fevkalade idiler; fakat mevcut şartlar içinde bu hiç de büyük bir fazilet addolunamazdı."³⁶

36 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*..., s. 91; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan* (Ankara: TTK Yayınları, 1996), ss. 20-21.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Müslüman idareciler ile Frenkler arasında ateşkesin sağlanması amacıyla kaleme alınan kayıtlarda her iki tarafın da en kutsal saydığı değerler üzerine yemin ettiği, anlaşmayı bozmaları halinde de cezayı dini bir değer üzerine oturttukları görülmektedir.

1283 yılında, Memluk Sultanı Mansur Kalavun ile Frenklerin Akka Emiri arasında gerçekleşen ateşkes metninde; Mansur Kalavun, İslam'da kutsal sayılan değerler üzerine tekrar tekrar yemin ederek anlaşmaya onayını şu şekilde tasdik etmiştir:

Vallahi, Vallahi, Vallahi, ve Billahi, ve Billahi, ve Billahi, ve Tallahi, ve Tallahi, ve Tallahi, yüce olan, galip gelen, zarar ve fayda veren, gizli ve âşıkari, kapalı ve açığı bilen Rahman ve Rahim olan Allah'a yemin olsun, Kuran'ın ve onu indirenin ve kendisine indirilen Abdullah'ın oğlu Muhammed (s.a.v.)'in ve içindeki sure, sure, ayet, ayet söylenen tüm sözlerle birlikte Kuran'ın üzerine yemin ederim. Ramazan Ayı'nın hakkı için yemin ederim ki, ben hicri altı yüz seksen iki senesi Rebi'u'l-evvel ayının beşinci günü olan perşembe günü başlayıp on yıl, on ay, on gün, on saat, sürecek olan ve benimle Akka krallığı ve önde gelenleri arasında düzenlenmiş olan Akka, Sayda ve bu beldelerin yerleşim birimlerini kapsayan bu kutlu anlaşmaya başlangıcından bitimine kadar sadık kalacağıma yemin ediyorum.

Anlaşmanın içinde belirtilen tüm şartlarını yerine getirip uyacağıma, süresi bitene kadar hükümlerini icrâ edeceğime, içinde herhangi bir şeyi yorumlamayacağıma, Akka ve Sayda beldelerinin hakimleri devam ettiği süre zarfında anlaşmayı bozma konusunda bir fetva isteme talebim olmayacağına söz veririm.

Şayet bu yemini bozarsam; Mekke'de bulunan kutsal Kabe'ye otuz kerre hac yapacağıma, dinen yasaklanmış günler haricinde ömrümün sonuna kadar oruç tutacağıma söz veririm. Söylediklerimize Allah vekildir.³⁷

Müslüman cephe adına Sultan Mansur Kalavun bu şekilde Allah'ın adına ve İslam'ın kutsal saydığı dinî değerler üzerine yemin ederek anlaşmayı kabule ve bitim süresine kadar sadık kalacağına yemin etmektedir. Karşı cepheden Frenkler adına Akka Emiri ile Melik Mansur Kalavun ile aralarında yapılan ateşkes anlaşmasına riayet edeceklerine Hristiyanlığın kutsal değerleri üzerine yemin ederek söz vermektedir:

37 Ibn Furât, *Târîhu İbni'l-Furât*, Tahkik: Esed Rüstem vd. (Beyrut: Matba'atu'l-Emrikiyye, 1942), VII, ss. 270-272; Muhammed Mâhir Hammâde, *Vesâ'iku'l-Hurûbi's-Salibiyye*, (Beyrut: Menşûrâtu Müessesetî'r-Risâle, 1982), ss. 315-316; Ahmed Bedevî, *el-Hayâtu'l-Edebiyye fî Asri'l-Hurûbi's-Salibiyye bi Mısır ve Şâm* (Kahire: Dâru Nahdati Mısır, 1979), s. 312.

Vallahi, Vallahi, Vallahi, ve Billahi, ve Billahi ve Billahi, ve Tallahi, ve Tallahi, ve Tallahi, Mesih'in üzerine yemin olsun, Mesih'in üzerine yemin olsun, Mesih'in üzerine yemin olsun, haçın üzerine yemin olsun, haçın üzerine yemin olsun, hacın üzerine yemin olsun, kendisiyle baba, oğul ve kutsal ruhun ifade edildiği tek bir özde var olan üç özün üzerine yemin olsun, muazzam bir şekilde insan yapısında bulunan ikramda bulunan kutsal varlığın üzerine yemin olsun, temiz olan İncil'in ve içindekiler üzerine yemin olsun, Matta, Markus, Luka ve Yuhanna'nın naklettiği dört İncil'in üzerine yemin olsun, o dördünün duaları ve kutsallığı üzerine yemin olsun, on iki tilmizin üzerine yemin olsun, Tanrı'nın ruhu ve sözü olan Meryem oğlu İsa'ya İncil'i indiren Allah'ın hakkı için, Nur annesi Azize Meryem üzerine yemin olsun, büyük oruca, dinime ve mâbuduma, Hıristiyanlığın tüm kutsallığına yemin olsun! Ben şu anda tüm samimiyet ve içtenliğimle; Akka ve Sayda emirleri ile Sultan Mansûr ile oğlu el-Meliku's-Salih arasında gerçekleşen ve Haziran ayında Perşembe günü başlayıp on yıl, on ay, on gün, on saat sürecek olan bu kutlu anlaşmanın tüm içeriğine madde madde sonuna kadar uyacağıma söz veririm. Eğer yeminime sadık kalmazsam, dinimden, tanrımdan ve inancımdan berî, kiliseye de muhalif olayım. Kudüs'e otuz hac gerçekleştireceğime ve Frenklerin ellerinde esir olan bin Müslüman'ı da serbest bırakacağıma yemin ederim. Tanrı ve İsa söylediklerimize vekildir.³⁸

Haçlı Seferleri döneminde yaşanan ve olayları bizzat gözlemlemiş olan Arap şairlerinin Frenkleri hicvederken değindikleri en önemli konular arasında, Frenklerin verdikleri sözleri tutmamaları, anlaşmalara riayet etmemeleridir. Bu şiirlerde, Müslümanların dinlerinin temel ilkesi olan güvenilirlik ve ahde vefa ilkesinin Müslümanlar tarafından her kesim için doğru olarak uygulandığı dile getirilip övünülürken, Frenklerin riayet etmediği bu davranış hiciv ve eleştirilerin ana sebebini oluşturmaktadır.

Frenkler, 1158 yılında Türk Sultanı Nureddin Mahmud Zengi ile aralarında ateşkes anlaşması bulunmasına rağmen sözlerine ihanet etmişlerdir. Karşılıklı olarak sağlanan anlaşmayı bozmaları üzerine Nureddin Mahmud Zengi Frenklere karşı saldırıya geçmiş ve sonuçta Frenklerden çok sayıda insanın öldürüldüğü bir savaş gerçekleşmiştir.³⁹ Şairlerden biri bu konuya değinir ve onların ahde vefasızlıklarını dile getirerek Frenklerin bu büyük hezimetini hak ettiklerini ifade ederek şu şekilde hicveder:

38 Muhammed Mâhir Hammâde, *Vesâ'iku'l-Hurûbi's-Salibiyye...*, ss. 313-14; Ahmed Bedevî, *el-Hayâtu'l-Edebiyye...*, s. 312.

39 İbn Kalânîsî, *Zeylu Târîhi Dimaşk...*, s. 341.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

- Verilmiş en güzel sözlerle teyit etmelerine rağmen barışı cahilce bozdular.

- Bu haksızlıklarının karşılığında bozgun ve saldırıya maruz kaldılar.⁴⁰

İbnu'l-Kayserani H. 544 yılında Nureddin Mahmud Zengî'nin Sincar Rahbe ve Fırat'a hakim olması sebebiyle yazdığı övgü dolu tebrik şiirinde Frenklerin hilekarlık ve hainliklerini dile getirmektedir.

Hilekar Comes'in bağırışını görüyorum. Azdı ve zulmetti. Ama artık saklanacağı bir ini kalmadı.

Hukuk gözetmeden yapılane ihanet etti. Hainin kurduğunu iyilik helak eder.⁴¹

Şairlerin şiirlerinde sadakatsizlik de Frenklerin temel özelliklerinden biridir. İbn Münîr, Frenk komutanı Joscelin'in bu özelliğini dile getirerek bunu tekrar tekrar yapmasını hicvetmektedir.

Haçlı Seferleri döneminin en önemli tanıklarından olan ve Frenklerle ikili ilişkiler içinde olan Munkiz, bir şiirinde Frenklerin sadakatsizliklerini dile getirerek verdikleri sözlere ve ettikleri yeminlere bağlı kalmadıklarını dile getirerek Kudüs Haçlı Kontluğunun Kralı Baudoin'i⁴² şu şekilde hicveder:

- Dini ihanet olan o haine, ölesice meluna bir sor bakalım ihanet ona neler yaptı?

- İnsanların huzurunda İncil'e yemin ettikten sonra ordusuna ihanet etmesinde bir özür var mı?

- Yeminini bozmaya ve sözünden caymaya sevk eden şey neydi? Aşağılık bir ruh ve hilekarlıktı.⁴³

40 İbn Kalânişî, *Zeylu Târîhi Dimâşk...*, s. 342.

41 Şihâbüddîn b. Abdîrrahman b. İsmail Ebû Şâme, *Kitâbu'r-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, Tahkik: Muhammed Ahmed, Muhammed Hilmi, (Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Misriyye, 1998), I/I, s. 176.

42 Urfa Kontluğu'nun kurucusu Baudoin de Boulogne'dur. Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusu olmakla beraber üç yıla yaklaşan Urfa'daki faaliyeti dışında, Kudüs Haçlı Devleti'nin resmî ilk kralı olarak 1118 yılına kadar yaşamıştır. İdârî, siyasi ve askerî icraatıyla Doğu Frank Devleti'nin gerçek anlamda kurucusu olmuştur. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi...*, s. 252; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)* (Ankara: TTK Yayınları, 1990) I, s. 1.

43 Usâme b. Munkız, *Dîvân*, Tahkik: Ahmed Bedevî-Hamîd Abdülmecîd, (Kahire: Matbaatu'l-Emîriyye, 1953), s. 203.

VII. Orta Çağ'da İslam Dünyasının Savaş Kuralları

Haçlı Seferleri esnasında Orta Çağ'da özellikle İslam dünyasında savaşlar bir kurala bağlı olarak gerçekleşirdi. Bu kuralları belirleyen en önemli kaynaklar Müslümanların kutsal kitabı ve hadislerdeki öğütlerdi. Müslüman idareciler ve askerler bu kurallara sıkı sıkıya bağlı hareket etmekteydi. Aksi davranışlar İslam'a uygun görülmez ve çok sert eleştirilirdi. Kuran'a göre, düşman güçlere karşı verilecek savaşın gerekçesinin makul ve haklı olması gerekir.

Cihad olarak hükme bağlanmış savaşlarda Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak, hak ve hürriyetlerini korumak, İslam ülkelerine ve mensupları olan Müslümanlara ve diğer yönetim altındaki müntesiplere yönelik saldırıları önlemek amacıyla başvurulacağını hükme bağlamıştır. Bu hükümlerin bir kısmı Kuran-ı Kerim'de ayetlerle sabit olup her Müslüman'ın bu kurallara riayeti farz hükmünde idi. Örneğin Bakara süresinde: “Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, Çünkü Allah aşırıları sevmez” ifade olunmaktadır.⁴⁴

Hz. Muhammed, savaşa gönderdiği komutanlara her zaman şu talimatı vererek tüm Müslümanlara savaş hukukuna riayeti öğütlemiştir: “Savaştığınız insanlarla aranızda bir anlaşma var ise ona riayet edin, haddi aşmayın, meşru savaş esnasında öldürdüğünüz insanların cesetlerine saygısızlık edip burnunu kulağını kesmeyin, çocukları, yaşlıları, kadınları, ibadethanelerdeki insanları öldürmeyin.”⁴⁵ Hatta bir savaş esnasında öldürülmüş bir kadın görünce; “bu kadın savaştan birisi değil ki niçin öldürüldü?” demiş ve Müslüman'ın karşısına silahı ile çıkmayan kadınların savaşta bile öldürülmesini yasaklamıştır. İlk İslam halifesi Ebû Bekir'inde Suriye'ye yönetici olarak gönderdiği Üsâme'ye vermiş olduğu talimatı oldukça dikkat çekicidir;

Ey Üsâme! Hainlik etmeyiniz, sözünüzde durmamazlık etmeyiniz. Haksızlık etmeyin, mal yağmalamayın, meşru öldürmenin dışına çıkmayın, ölü cesedin azalarına dokunmayın; çocuk, yaşlanmış, ihtiyar, kadın öldürmeyin, hurmalıkları kesip yakmayın. Meyveli bir ağacı da kesmeyin. Yemek maksadı olmaksızın davar, sığır, deve öldürmeyin. Yol boyunca manastırlara çekilmiş insanlara rastlayabilirsiniz, onlara dokunmayın, ibadetlerine karışmayın.⁴⁶

44 Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/190.

45 Yunus Macit, “Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fizikî Yapının Masuniyeti”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt 5, sayı 4 (Aralık, 2005): s. 98.

46 İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi el-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1989), II, s. 308.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

İslam devlet idaresinde savaş esnasında uygulanması gereken kurallarda belirlenmiş ve yasak getirilen fiiller ortaya konulmuştur. Bu kurallar şu şekilde belirlenmiştir:

- a) İşkence ve zulüm ve bütün çeşitleriyle yasaktır. Öldürülecek olan kimseye dahi işkence edilemez.
- b) Savaşçı olmayanların öldürülmesi yasaktır. Savaşçı, fizik bakımından savaşabilecek kimselerdir. Bunların dışında kalanlar kasten ve doğrudan öldürülemez. Kadınlar, çocuklar, savaşçı sahiplerine hizmet için gelmiş köleler, körler, dünyadan el etek çekmiş din adamları, akıl hastaları, yaşlılar, hastalar, kötürümler ve diğerleri öldürülmez. Çiftçi, tacir, esnaf, işadami gibi fiilen harbe iştirak etmemiş, savaş ile ilgili olmayan kimseler de öldürülmez.
- c) İnsan ve hayvanların uzuvlarının kesilmesi yasaktır. Ölülerin başını veya uzuvlarını da kesip teşhir etmek yasaktır.
- d) Verilmiş söze ve yapılmış anlaşmaya aykırı hareket edilemez.
- e) Savaş zarureti bulunmadıkça tarım alanları ve mahsullere zarar verilemez, orman ve ağaçlar yakılamaz.
- f) Namus ve şereflere tecavüz, zina ve gayr-i meşru münasebetlerde bulunulamaz. Düşman kadınlarının ırzına geçen sivil ve askerler zina suçu işlemiş olur ve bunun cezasını çekerler.
- g) Katliam kesinlikle yasaklanmıştır. Düşmandan alınan rehinelere öldürülemez. Hatta misilleme yoluyla dahi öldürülemez. Harp esirlerini rehine almak, kalkan yapmak, onların arkasında düşmana doğru ilerlenemez.⁴⁷

VIII. Sonuç

Bu makale, Batı'nın karanlık, İslam dünyasının ise en aydınlık çağlarından birini oluşturan Orta Çağ zaman diliminde yaşanan savaş atmosferini ve işlenen insanlık suçlarını ortaya koymuştur. Orta Çağ'da Haçlı Seferleri esnasında işlenen suçların hesabı bugün resmi olarak sorulabilir değildir. Ancak bugüne kadar ortaya konulan tarihî ve edebî kayıtlar bu suçları sorgulamış ve etkisini vicdanlarda bırakmıştır. Hatta geçmişin saldırgan tarafı olan Hıristiyan dünyasının en üst

47 Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, trc. Kemal Kuşcu (İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1963), ss. 166 vd.

düzeyinden özür dilenmesine neden olmuştur. Günümüz Katolik dünyası bu vahşeti kabul ederek, Orta Çağ karanlığına ve barbarlığına daha fazla sahip çıkamayacağını anlamıştır. Nitekim Papa II. John Paul, Müslümanlar, Yahudiler ve Doğu Hıristiyanlarından, Katolik kilisesinin geçmişte işlediği suçlardan dolayı, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere herkesten özür dilemiş, engizisyon mahkemelerinde ve Haçlı Seferleri(nde din adına işlenen işkence ve cinayetlerden ötürü bağışlanmak amacıyla, “Biz bağışladık ve sizden de bağışlanmak istiyoruz” demiştir.⁴⁸

Söz konusu bu tavrın geliştirilmesi, geçmişin kusurlarının kabul edilmesi ve gerçeğin ortaya çıkarılması, insanlığın geleceği için umut vaat edici nitelikler taşımaktadır.

Kaynakça

Kitaplar ve Makaleler

Abdülmehdî, Abdülcelil Hasan. *Beytu'l-Makdis fi Edebi'l-Hurûbi's-Salîbiyye*, Amman: Dâru'l-Beşîr, 1988.

Âşûr, Abdulfettâh. *el-Hareketu's-Salîbiyye*. Kahire: Mektebetu'l-Anglo el-Mısrıyye, 1997.

Bedevî, Ahmed. *el-Hayâtu'l-Edebiyye fi Asri'l-Hurûbi's-Salîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*. Kahire: Dâru Nahdati Mısr, 1979.

Demirkent, Işın. *Niketas Khoniates'in Historia'sı*. İstanbul: Dünya Kitapları, 2004.

Demirkent, Işın. “Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması”, *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri 26-27 Mayıs 1997*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1998.

Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

Demirkent, Işın. *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.

Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1990.

48 “Papa Haçlı Seferleri Nedeniyle Özür Diledi”, *Hürriyet*, 13 Mart 2000; bkz.: <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-139803>

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

Ebû Şâme, Şihâbuddîn b. Abdirrahman b. İsmail. *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbârî'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, Tahkîk: Muhammed Ahmed, Muhammed Hilmi, Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1998.

El-Arif, Arif. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Kudüs*. Kudüs: Dâru'l-Eytâmi'l-İslâmiyye-ti's-Sinâ'iyye, 1961.

El-Arûsî, Muhammed. *el-Hurûbi's-Salîbiyye fî'l-Meşrik ve'l-Mağrib*. Tunus: Dâru'l-Kutubi'ş-Şarkîyye, Hicrî 1394.

El-Ebîverdî. *Dîvân*, Cilt II. Dimaşk: Matba'atu Zeyd b. Sâbit, 1975.

Erer, Raşit. *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993.

Finucane, Ronald C. *Soldiers of the Faith: Crusaders and Moslems at War*. London: Phoenix Press, 1983.

Gündüz, Şinasi. *Dinsel Şiddet*. Samsun: Etüt Yayınları, 2002.

Hamidullah, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*. Çeviren: Kemal Kuşcu. İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1963.

Hammâde, Muhammed Mâhir. *Vesâ'iku'l-Hurûbi's-Salîbiyye*. Beyrut: Menşûrâtu Müessesti'r-Risâle, 1982.

Hentch, Thierry. *Hayali Doğu Batının Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*. Çeviren: Aysel Bora. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Hitti, Philip. *Târîhu Suriye ve Lübnan ve Filistin*. Tercüme: Corc Haddâd. 'Abdu'lkerîm Râfik, Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1959.

Holt, Peter Malcolm *Haçlılar Çağı*. Çeviren: Özden Arıkan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

Hüseyin, Asaf. *Batının İslâmla Kavgası*. Çeviren: M. Karaşahan. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.

İbn Esîr. *el-Kâmil fî't-Târîh*, Tahkîk: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.

İbn Esîr. *İslam Tarihi el-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*. Çeviren: M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Bahar Yayınları, 1989.

İbn Furât. *Târîhu İbni'l- Furât*, Cilt VII, Tahkîk: Esed Rüstem vd. Beyrut: Matba'atu'l-Emrîkiyye, 1942.

İbn Hayyât. *Dîvân*. Tahkîk: Halil Merdum. Dimâşk: Matba'atu'l-Hâşimiyye, 1958.

İbn Kalânîsî. *Zeylu Târîhi Dimâşk*. H.F. Amedroz. Leyden: 1908.

İbn Tağriberdî. *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısr ve'l-Kahire*. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısrîyye, 1935.

İbn Verdî, Ömer b. Muzaffer. *Tetimmetu'l-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*. Kahire: Matba'atu'l-Vehbiyye, Hicri 1285.

İbnu'l-Adîm, Kemaluddîn. *Zubdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb*. Tahkîk: Sâmî ed-Dehhân. Dimâşk: 1954.

Kasım, Abdûh. "Edebu'ş-Şekvâ İnde Yehûd Avrupa." *el-Arâbî Mecelle Sekâfiyye Musavvere*, Sayı 501 (2000).

Kırpık, Güray. "Haçlılar (1096-1120)." Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 2004.

Komnena, Anna. *Alexiad*. Çeviren: Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1996.

Krey, August. *The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants*. Princeton: Princeton University Press, 1921.

Le Pélerin, Richard. *La Chanson D'Antioche*, Tome II. Paris: Graindor de Douai-Poulin, 1848.

Maalouf, Amin. *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*. Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Telos Yayınları, 1997.

Macit, Yunus. "Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fizikî Yapının Masuniyeti." *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt 5, sayı: 4 (Aralık, 2005): ss. 95-110.

Munkîz, Usâme. *İbretler Kitabı*. Çeviren: Yusuf Ziya Cömert. İstanbul: Ses Yayınları, 1992.

Munkîz, Usâme. *Dîvân*, Tahkîk: Ahmed Bedevî-Hamîd Abdülmecîd. Kahire: Matbaatu'l-Emîriyye, 1953.

Doğu ve Batı Kaynaklarında Haçlı Seferleri'nde Yaşanan İnsanlık İhlalleri

“Papa Haçlı Seferleri Nedeniyle Öziir Diledi”, *Hürriyet*, 13 Mart 2000;
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-139803>

Polat, İbrahim Ethem. *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.

Rıza, Ahmet. *Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası*. Çeviren Z. Ebuzziya. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1982.

Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. Cilt 1. Çeviren Fikret Işıltan. Ankara: TTK Yayınları, 1989.

Sevim, Ali. *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları, 1983.

Yûsuf, Joseph Nesîm. *el- 'Arab ve 'r-Rûm ve 'l-Lâtîn fi 'l-Harbi 's-Salîbiyyeti 'l-Ula*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1981.